

La *falcilla* és un “ocell de la família dels apòdids, de cos afusat, potes curtes i ales llargues en forma de falç, la vida del qual transcorre en gran part a l'aire, on caça, s'acobla, canta amb un xiscle agut i reposa tot volant” (DIEC s. v. *falcillot*); es tracta de l'*Apus apus*, però es pot confondre amb l'*Apus pallidus* i l'*Apus melba* i fins amb la *Hirundo rustica*, l'*oreneta*.

Falcilla deriva del baix llat. FALCICULA, dim. de FALCEM (FALX, FALCIS), per les “ales llargues en forma de falç”, com diu la definició; cf. fr. *faucille*, oc. *faucilh*, angl. *sicklebill* (*sickle* ‘falç’) i, semblantment, gr. *drepanis* (< *drépanon* ‘dalla’); *ballester* 23, 26, 31 (< BALLISTARIUS), amb les ales esteses com una ballesta (cf. oc. *arbalestier*). El mot ha sofert diversos canvis fonètics: *fal*[θ]illa 108, amb la interdental arag.; *faucilla* 19, amb vocalització de la *l* velar (com *auzina* < *alzina* < ILICINA); amb monoftongació del diftong [əw] > [u] en *f*[u]cilla 12, 43 (veg. Veny, 2013 b); *falcija* 142, 144/*falcitja* 177, 178, amb substitució de la palatal, com en *falditxa* 149, on pot haver-hi homonimització formal amb *falda*. També notem algun canvi morfològic: *falcilló* 107; *falcillot* 117; *fal*[θ]ina 138, tributari de l'arag. La *falcilla blanca* 110, citada al costat de *falcilla*, deu referir-se a l'*Apus melba*, que es distingeix pel color blanquinós de la panxa.

Falcia, documentat en val. des de Palmireno (1569) fins a Martí Gadea (1909) (der. *falciot* 58), és resultat d'una dissimilació de consonants laterals ([l]...[ʎ] > [l]...[ɸ]) i pot sofrir la interposició de l'antihiàtica [g]: *falciga* 125, 132, 137, 165, 166, *fal*[θ]iga 134, 139. *Falzia* ha sonoritzat la [s] en [z] per influència de l'homònim *falzia* ‘tipus de falguera’ (< **felezia* < FILICICULA), amb el der. *falziot* 55, 60, 61, 63; igualment es troba la [z] en les var. *falzilla*, *falzellot* 67 i *franzillot* 181, 184, 185 (cf. *la cova dels Franzillots*, l'Alfàs del Pi, Marina Baixa), aquesta relacionada pels parlants amb la procedència de França (Fidel *et al.*, 2014: 86). La sonorització de /s/ darrere sonant (l, n) es troba en altres casos com *can*[z]ell, *cal*[z]ina, *pin*[z]à. La consonant inicial del mall. *valzia* 73, 79, si no és una equivalència acústica de labiodentals [f] = [v], podria provenir d'un encreuament amb el der. de *VINCICULUM ‘vencill’ (cf. “*Valzia*. V. *Falzia*”. “*Falzia*. Hérba. [...]; Áve. [cast.] Vencejo ô arrejaco [sic]”, Figuera, 1840).

Altres noms han trobat la motivació en:

1) La semblança amb eines del camp o de la menestralia: *magai* 46, 50, 56, d'origen incert; *uixol* 36, var. de *aixol*, der. de *aixa* (< ASCIA), canvi degut, més que a una assimilació [ə] > [u] (DCVB), a una homonimització formal amb *uixol* ‘parany, trampa’ (< USTIOLU) (cf. Veny, 1978 a: 115 i n. 34): els dos mots designen tipus d'aixada de dos caps; *martellet* 5 ← oc. *martelet* “à cause de la forme de ses ailes étendues”

(Mistral); veg. noms d'altres eines transferits a noms d'animals: *rascle*, *rascló*, *rasclat*; cast. *arrejaque* ‘trident’ (< àr. RAŠĀQA). No sembla que *martinet* en sigui una var. sinó un altre manlleu a l'oc., coincidint amb el fr., basat en un dim. del nom de persona *Martin* (cf. *guineu*, *guilla*, antropònims traspasats a la fauna).

2) El crit agut: atesa la freqüència lexicogenètica basada en els xiscles emesos per l'ocell (gall. *birrio*, *cirrio*; navarrès *chichirrí*; sard *sbirro* < *sbiru* < *spi spi*), sembla que *ginjola* (“*Ginjolas*. Aucell. Avion. Espèce de Martinet. *Cypsellus* [sic] *apus*”, Febrer Cardona, v. 1830 [2001]) ha de ser un deverbal de *ginjolar*, d'origen onomatopèic, i *vinjolita* 70, una forma dissimilada de palatals amb un suf. d'aspecte cast., però que interpretem d'origen expressiu, com imitació del xiscle agut de l'ocell (< **ginjolit*, **vinjolit*) (cf. *xerevita* ‘oreneta’, mapa 1043).

3) El vol esbojarrat, veloç, unit als crits (“gisca” 82): *girapedaços* 37, un mot altament expressiu: “Vuelo distintivo muy rápido con batir de alas extremadamente rápido pero manteniéndolas tiesas. Durante la cría, grupos chillantes vuelan raudos en círculo sobre los tejados” (Peterson *et al.*, 1980: 232); “on l'oït crier de bien loing en volant: car elle fait une voix claire et moult esclatante” (Belon, 1555: 377); *passavolant* 4. D'altra banda, *avió* 44, 187, 189, 190 és un manlleu al cast. i murcià *avión* (cf. *ALeCMan*, mapa 28), documentat segles enrere, probable modificació de *gavión* (DECH), però que els parlants actuals deuen veure-hi una imatge de l'*avió* ‘aeronau’.

També es donen algunes interferències amb *oreneta*, *Hirundo rustica*: *oroneta* 158 (< **eroneta* < HIRUNDITTA); i amb *oronil* 157 (Escrig, 1851), que té el mateix radical, però amb canvi de suf., -il, probable modificació de -ill (< -ICULU), car -il no té valor dim. sinó que és indicador de residència o dipòsit (*brasil*, *cortil*) (Moll, 1952 [2006]: 252-253).

L'alg. *nígril* 85 és un manlleu al logudorès *níghiri* (< llat. NĬGRU), a causa del color negre d'una part del seu plomatge (Caria, 2006: 141-142).

Semànticament, la imatge de la falç (*falcilla*) és present en els noms que ocupen la major part del domini, amb l'excepció del ross. (*martinet*), que recorre a un antropònim pres de l'oc., i del men. (*ginjola*), que s'ha decidit per la motivació del crit. No han deixat resultats els llat. *cypselus* i *apus*, aquest pres del gr. *a-pouís* ‘sense peus’, perquè l'ocell els té reduïts i difícilment pot aterrar.

Són mots normatius *falziot* (DG₁, 1932, var. després suprimida), *falcia*, *falcillot* i *falciot*, des del DIEC₁, 1995; sembla que, aplicant el criteri geogràfic, a parer nostre, *falcilla* també hi hauria de tenir un lloc preferent.